

ESKİ UYGURCA MAYTRİSİMİT’TE YER ALAN “UZAK BİTİĞ” KAVRAM İŞARETİ ÇERÇEVESİNDE EĞİTSEL UNSURLAR

EDUCATIONAL ELEMENTS IN THE FRAMEWORK OF THE “UZAK BİTİĞ” CONCEPT SIGN IN THE OLD UIGHUR MAİTRİSİMİT

Muammer ŞEHİTOĞLU¹

ÖZ: Eski Uygur Türkçesi, Türkçenin tarihî dönemleri içinde yazı kavram alanını karşılayan birden çok kavram, kavram işareti, sözcük ve terimi söz varlığında barındıran edebî eserlerin kaleme alındığı değerli bir dönemdir. Dönemin, özellikle Budist çevreye ait uyarlama çeviri eserlerinin söz varlığında yer alan yazı kavram alanına ilişkin kavram işaretleri taşıdıkları anlam değerleri ile alanın uzmanlarının dikkatini çekmektedir. *uzak bitig* kavram işareti de dikkat çekici kavram işaretlerinden biridir. “Yazma kitap, yazma eser” anlam değerine sahip kavram işaretini söz varlığında barındıran Maytrisimit adlı eser, Eski Uygur Türkçesi Dönemi’nde Budist çevrede Toharcadan Eski Uygur Türkçesine çevirisi (uyarlanarak) yapılmış ve Türk dili ve edebiyatının dram sanatı türündeki ilk eseri olma niteliği göstermektedir. 1976 yılında Ş. Tekin tarafından yayımlanan eserin bazı bölümleri eksik kalmış ve daha sonra Tekin tarafından, 1980 yılında eksikleri tamamlanan bazı bölümler transliterasyon ve Almanca çeviri şeklinde yeniden yayımlanmıştır. Çalışmada, eserin 11. bölümünün 14, 15 ve 16. yapraklarında yer alan *uzak bitig* “yazı, yazı sanatı” kavram işareti çerçevesinde bölüm metnindeki eğitsel unsurların tespit edilmesi ve bu unsurların bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisi temaları altında incelenmesi amaçlanmıştır. Yöntem olarak, nitel araştırma desenine dayalı doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgularda, kavram işaretinin, ilişkili olduğu diğer kavram işaretleri ile birlikte bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisine ait eğitsel unsurları karşıladığı ve eserin kaleme alındığı Eski Uygur Türkçesi Dönemi içinde bireyin bilgiye ve öğrenmeye olan bakış açısını, düşüncelerini, öğrenmeyi öğrenmedeki eylemlerini ve onu öğrenen olarak tanımlayan eğitim anlayışını yansıtır nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler Maytrisimit, *Uzak bitig* , Eski Uygur Türkçesi, Eğitsel unsurlar.

ABSTRACT: Old Uyghur Turkish is a valuable period in which literary works that contain more than one concept, concept sign, word and term in the vocabulary that meet the concept of writing in the historical periods of Turkish. Concept signs related to the concept of writing in the vocabulary of the adapted translation works of the period, especially belonging to the Buddhist environment, attract the attention of the experts of the field with their meaning values. *uzak bitig* concept sign is one of these remarkable concept signs. The work named Maitrisimit, which contains the concept sign with the meaning value of "manuscript book, manuscript" in its vocabulary, was translated (adapted) from Toharian language to Old Uyghur Turkish in the Buddhist environment during the Old Uyghur Turkish period, and it is the first work of Turkish language and literature in the genre of drama art. In 1976, Some parts of the work published by Ş. Tekin were incomplete and some parts of which were completed in 1980 were republished by Tekin as transliteration and German translation. In the study, it is aimed to determine the educational elements in the text of the chapter within the framework of the concept sign of "manuscript, manuscript" and to examine these elements under the themes of philosophy of knowledge and learning psychology. As a method, document analysis technique based on qualitative research design was used. In the findings obtained, the concept sign meets the educational elements of the philosophy of learning and the psychology of learning together with the other concept signs it is related to, and in the Old Uyghur Turkish period when the work was written, the individual's perspective on knowledge and learning, his thoughts, his actions in learning and defining him as a learner. It has been determined that it reflects the understanding of education.

Keywords: Maitrisimit, *Uzak bitig* , Old Uyghur Turkish, Educational elements.

Bu makaleye atf vermek için:

Şehitoğlu, M. (2023). Eski Uygurca Maytrisimit’te Yer Alan “Uzak Bitig” Kavram İşareti Çerçevesinde Eğitsel Unsurlar, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 305-317

Cite this article as:

Şehitoğlu, M. (2023). Educational Elements in the Framework of the “Uzak Bitig” Concept Sign in the Old Uighur Maitrisimit, *Trakya Journal of Education*, 13(1), 305-317

¹ Dr., Türkçe Eğitimi, Artvin / Türkiye, mshtgl22@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4471-3283>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the study, it is aimed to determine the educational elements in the text of the chapter within the framework of the concept sign of “manuscript” in the 14th, 15th and 16th pages of the 11th chapter. In addition, the missing chapters in Şinasi Tekin's work, which was published in 1976, were read with transcription and translated into Turkish. Along with the translation, new interpretations and reading suggestions are presented.

Method

As a method in the study, document analysis technique based on qualitative research design was used. Determining, selecting, interpreting and synthesizing the data contained in the documents with the document analysis technique is carried out within the analytical process. Within the framework of the “uzak bitig” “manuscript” concept sign in the 11th Chapter of Maitrisimit, the educational elements in the chapter text were examined under the theme of epistemology and psychology of learning, and relevant text samples were determined. Identified examples were interpreted and evaluated within the framework of themes.

Findings

The findings obtained in the study were examined in tables under the themes of philosophy of knowledge and psychology of learning in educational terms. The category of the value of knowledge was determined under the theme of philosophy of knowledge and the category was classified as codes such as the importance of theoretical knowledge, the desire to acquire knowledge and the realization of knowledge. In this classification, the concept mark of “uzak bitig” “manuscript” and other words and concept marks associated with the concept mark were determined and interpreted from an educational point of view. In this section, text examples are presented under the relevant codes. Under the theme of psychology of learning, under the category of teaching theories and teaching principles and methods, model learning and inquiry (Socratic) learning codes and data were classified. Other concept signs that are related within the framework of the “manuscript” concept sign were interpreted in the learning by model and inquiry learning steps and made educationally meaningful. Again in this section, text samples are presented under the relevant codes.

Result and Discussion

In the study; In the light of the findings, in the 11th part of the text of the work, it was evaluated and interpreted from an educational point of view under the themes of philosophy of knowledge and psychology of learning, within the framework of the concept sign of “manuscript”. Under the theme of philosophy of knowledge, it has been determined that text samples, which draw attention to the importance of theoretical knowledge, also play a vital role in wanting to acquire knowledge. In this context, in the text section, from the conversations between Brahmayu Brahman and Maitreya Bodhisattva, it has been seen that having theoretical knowledge, that is, having knowledge of the “manuscript” or knowing its existence, is equated with wanting to be a “Teacher, Master”. Thus, theoretical knowledge was chosen and accepted as a criterion in order to want to acquire knowledge. In the relevant text examples, it has also been determined that concept signs and words such as bilig (knowledge), erdem (virtue), uluglug (sublimity) express the importance of theoretical knowledge. Maitreya Bodhisattva was asked by Brahmayu Brahman and wise people to teach the knowledge he learned as a teacher, first to students, then to other people and theirs to other people, about the realization of knowledge from expressing the value of knowledge in a high-level cognitive way. In the examples of texts expressing the importance of putting knowledge into practice, boşgun- (learn-); bitiyü ögret- (write and learn-); Concept signs such as boşgur- (teach-); adañuka teg- (teach others-) clearly prove that the educational elements are met in the Old Uyghur Turkish in terms of words and concept signs. Under the theme of psychology of learning, text examples related to model learning and inquiry learning were identified and evaluated. In the text examples, learning by model expresses Maitreya's own way

of learning, as well as his method of teaching as a teacher. Because he is asked to be a model for the students who will be teachers in the future and it is emphasized that his name as a good teacher is immortalized. Also, why Maitreya is such a model has also been explained by Brahmayu Brahman and other sages. In the statement, while listing Maitreya's qualities, he explained why he should be a model, the qualities to be modeled, and the qualities of students and other people who will take him as a model. Regarding inquiry learning, it was determined that the question-answer method was used to access information in text samples and to be enlightened at the cognitive level. Mutual question-answer method was used to determine the accuracy, consistency and authenticity of the information. Particularly noteworthy are the question-and-answer conversations between Brahmayu Brahman and Maitreya Bodhisattva. This method, which expresses the learning style of the age in the best way, also includes the method of learning by doing, which is the most basic element of lifelong learning today, by providing permanent learning as it is also based on teaching while learning. Because the information obtained is at a level that will affect the lives of the next generation, students and other people. For this reason, they will not be a prisoner of their passions and desires by getting rid of ignorance thanks to the knowledge they have obtained, and they will be reborn into life as a new being by gaining self-consciousness. The individual who reaches self-consciousness through knowledge will have acquired the ability to use it in his life throughout his life. In addition, while putting the knowledge into practice, he will discover lifelong learning methods, and thus he will remember himself. In the text part of the work, another remarkable issue about acquiring knowledge is not age, maturity, but reason, virtue and logic in acquiring knowledge. The clearest proof of this is that Maitreya Bodhisattva had knowledge of the manuscript at a young age, knew the manuscripts written before this book, and knew the Bodhisattvas who wrote these manuscripts. So much so that Brahmayu Brahman was surprised by this knowledge and experience of Maitreya and rejoiced at this quality of him. The fact that cultures comprehend knowledge and virtue with the level of reason and mental understanding, not age and biological time level, shows that the understanding of written works, which are documents of common cultural codes, will be provided with the power of mind. "Mind is in the head, not in age" in Turkish culture. It is expressed in the findings in the text section where the proverb is also expressed. The text of the work also has the quality of being the most important written source that shows the Turkish culture to express itself in this respect. In addition to emphasizing the realization of learning through the transfer of cultural codes at the cognitive level, the work, which exhibits the approach of learning to learn and lifelong learning with an inquiry learning approach, also approaches the understanding of contemporary education with the concept sign of "*uzak bitig*" "writing work" and other word groups used with it. Considering that the importance of knowledge and the value of putting knowledge into practice have increased in the centuries after the century in which the work was written, it is seen that its value doubled. On the other hand, in the work, which shows that the concept area reached by culture has expanded, it has also been determined that the learning method by modeling is also expressed with the concept sign "*boşgut*", which is used to mean "teaching others". In this way, it has been emphasized that learning is a phenomenon that affects not only the individual but also the social and large masses, and it is explained that it directly affects the life of the society as well as individuals. Thus, learning behavior and performance are expressed in the text of the work as a cognitive and affective skill that is used effectively every minute in every aspect of life. The concept sign, which also reveals the value of learning in terms of psychological processes, expressed the end that learning can take place together with the concept of writing, with the concept sign of "learning by writing". In this context, it is clear that writing enables learning and learning to write and supports the cognitive, affective and psychological development of the individual and society. When the content of the work is evaluated within the framework of these concepts and concept signs, it is determined that individuals review their own learning with self-criticism and control their own learning, while at the same time it draws attention that each individual can control and evaluate the learning of the other individual to be taught with simple questions and answers. In this respect, each individual has been valuable for the society and for each cultural society and environment. The work, which shows the cultural development and change of the old Uyghur Turks, also reflects the breadth and richness of the world of perception, thought and conceptual world of the Uyghur Turks. The enriching and changing cultural world, on the other hand, made the Uyghur Turks the distinguished and enlightened individuals and community of the age in which they lived, and carried them firmly into the next century. The biggest proof of this is the other adapted translation works written in the centuries after the work and the translators and writers who brought them to Turkish literature.

Related concept signs in the part of the text of the work indicate that Old Uyghur Turkish was the language of science, philosophy and superior literature in the 8th century; proves that he can meet the concepts of philosophy in foreign languages in his own vocabulary without borrowing them. In addition, the concept signs related to the educational elements in the section also express the rich cultural level and concepts related to education in the Old Uyghur Turkish period.

GİRİŞ

Yazı, birey için tarih boyunca diğer bireylerle iletişim kurmasını sağlayan bir araç olmuştur. Sözlü dilin devamı olarak bireyin tüm yaşam birikimini, deneyimini ve kültürel kodlarını kalıcı kılan ve bir sonraki kuşağa aktaran yazı, sahip olduğu niteliklerle de aynı zamanda bireylerin oluşturduğu milletler için tarihî süreç boyunca terk edilemez, vazgeçilemez olmuştur. Milletleri, seçkin, ayrıcalıklı yapan ve diğer milletlere karşı konumlanmada değerli kılan yazı, bununla birlikte milletlerin kendilerini tanımlarını da sağlayan en değerli kültürel araçtır.

Tarih boyunca milletlerin gelişmişlik ve köklülük seviyesini yansıtan yazının değeri, çağlar geçmesine rağmen farklı boyutlarıyla ve değişkenleriyle birlikte kültürel olarak milletlerin yaşamında değer ve anlam açısından yükselmeye devam etmektedir.

Türkçenin değişik tarihî dönemlerinde kültürel yaşam içinde yazı kavramını ifade etmek için birden fazla kavram işaretinin yazılı kaynaklarda, belgelerde kullanıldığı ve bu türden kavram işaretlerinin geçiş sıklığının yüksek olduğu açıktır.

Eski Türkçe Dönemi'ne ait 7. ve 13. yüzyılları kapsayan yazıt, belge ve kaynaklarda geçiş sıklığı yüksek olan *biti-* (*yaz-*) eyleminden -G biçimleriyle oluşturulmuş *bitig* (*yazı*; *yazma şekli*; *yazıt*; *yazma kitap*, *eser*; *belge*; *senet*; *vasiyetname*) sözcüğünün yanı sıra; aynı dönemdeki eserlerde, *biti-* (*yaz*; *kopya et-*; *dövme yap-*), *bitig biti-* (*yazı yaz-*; *yazıt dik-*) *bitig taş* (*yazıt*, *kitabe*, *mezar taşı*), *bitig ur-* (*yazıt dik-*; *yazı yaz-*), *bitigçi* (*yazıcı*, *yazan*, *kâtip*), *bitigli* (*yazılan*, *yazılı*), *bitiglig* (*yazı yazılmak için hazırlanan şey*; *yazısı güzel olan*; *yazılacak nesne sahibi*), *bitiglik* (*oluma yazma bilme*, *okuryazar olma*, *bilgi sahibi*), *bitigü* (*yazı yazma racı*, *divit*), *bitil-* (*yazıl-*; *yazılmış ol-*), *bitimek* (*yazı*, *eser*), *bitin-* (*başkasının yardımı olmaksızın yaz-*; *yazıl-* ; *yazar gibi görün-*), *bitit-* (*yazdır-*), *bengü taş* (*ölümsüzlük taşı*; *yazıt*), *taşka ur-* (*söylenecek sözünü taşla hakket-* ; *yaz-* ; *taşla yazı yaz-*; *yazıt dik-*), *taş tokıt-* (*yazıt diktir-* ; *yazıt yazdır-*), gibi kavram işaretlerinin de benzer kavram alanında geçiş sıklığı yüksektir (Alyılmaz, 2011). Eski Türkçe Dönemi içinde yazı kavram alanını ifade eden kavram işaretleri, Eski Uyğur Türkçesi Dönemi'nde Budist çevreye ait eserlerde de kültürel düzeyin gelişmişliğine koşut olarak farklılaşmıştır. Özellikle bu dönemde çeviri ve uyarılama çeviri eserlerde, kaynak dil olarak kullanılan Çince, Toharca, Soğdca ve Sanskritçeden kavram işaretleri Türkçeye ödünçlenmiştir. Yazı kavram alanında yer alan ve ilgili dillerden Türkçeye ödünçlenen kavram işaretlerinden biri de *uzik*, *üjik* ya da *uzak* şeklinde ifade edilen kavram işaretidir. Kavram işareti, bazı kaynaklarda Çince *tsu < dz'iang*; *dz'ing* kavram işaretinden *ujik*, *ujak*, *uzak*, *uzik* şeklinde “hece, harf” olarak (Gabain, 2007; Eraslan, 2012); yine Soğdca *’wj’k* *üzek* veya *uzik* olarak “hece, tohum hece” anlamında kaynaklarda yer alırken (Wilkens, 2021); bazı kaynaklarda da *üzük* ; *üzük sabgak* “yazı, harf, hece, ses” biçiminde geçmektedir (Yunusoğlu, 2012). Kavram işaretinin kaynaklarda yer alan anlam değeri incelendiğinde yazı kavram alanını farklı ses değişiklikleri ile de olsa karşıladığı görülmektedir.

Uzak Bitig ve Maytrisimit

Eski Uyğur Türkçesi Dönemi'nde Budist çevreye ait eserler içinde yer alan Maytrisimit, söz varlığında barındırdığı dinî terim, kavram, sözcük ve kavram işaretleri ile dönemin dikkat çekici eserlerinden biridir. Eser, edebî dil özelliklerinin yanı sıra Türk dili ve edebiyatının ilk dram sanatı eseri olması ile de değerlidir. Secde (ülüş) bölümü ile birlikte toplam 28 bölümden oluşan eserde, her bir bölüm sahne olarak kurgulanıp tasarlanmış ve bölümler içindeki dram sanatı eseri niteliği gösteren unsurlar (konuşma örgüleri, sahne betimlemeleri (yer ve kişi), oyuncu ve karakterler, gerilim ve çatışma) şeklinde ifade edilmiştir (Şehitoğlu, 2020). Ş. Tekin tarafından 1976 yılında Türklük Bilimi 'ne sunulan Maytrisimit adlı eserin eksik bölümlerinden biri olan 11. bölümde yer alan *uzak bitig* kavram işareti, hem eserin ilgili bölümünde dram sanatının mükemmel konuşma örgülerini içeren örneklerinde yer almakta hem de ifade ettiği anlam değerleri açısından metin bağlamında eserin felsefesini ve amacını yansıtan nitelikleri göstermektedir. Ayrıca, 11. bölümdeki konuşma örgüleri, Maitreya Bodhisattva'nın

Brahmayu Purohit, Ezrua Tanrı ve diğer karakterler ile yaptığı konuşmaları içerirken konuşma örgüsü çeşitleri olarak iç konuşma, soru-cevap ve tartışma şeklinde yapılan konuşmalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda “bitig, bilig, erdem” gibi *uzak bitig* kavram işareti ile yazı kavram alanı içinde yer alan kavram işaretleri de metin bağlamında önemli olmuştur.

Tekin’in eserinin 1976 yılındaki basımından sonra eser üzerine çalışmalar yapan J. P. Laut, G. Shimin ve H. J. Klimkeit, Tekin’in eserinde eksik olan 11. bölümün transkripsiyonunu ve Almanca çevirisini 1988 yılında yapmıştır (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988). Çalışmada, eserin ilgili bölümüne ait eksik yapraklar tamamlanmış ve bölüme ait notlar ile birlikte açıklamalar alanın uzmanlarının dikkatine sunulmuştur. Bu çalışmada ise, Geng, Klimkeit ve Laut tarafından transkripsiyonu yapılmış metin Türkiye Türkçesine aktarılmış, eksik ve yanlış okumalar düzeltilerek yeni okumalar yapılmıştır. 11. bölümün 14, 15 ve 16. yapraklarındaki metin bölümlerinde yer alan *uzak bitig* “yazı sanatı, yazı ya da yazı işareti” kavram işareti, metin bağlamında bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisi için yaşanan çağın niteliklerini, eserdeki karakterlerin ve genel olarak dönemin bireyinin bilgiye ve öğrenmeye olan bakış açılarını ifade etmektedir. Ayrıca, kavram işareti ile birlikte kullanılan boşgun- (öğren-); boşgut- (öğret-); bilig (bilgi); bilge bilig (hikmet); erdem gibi kavram işaretleri ve sözcüklerle de bilginin değeri ve öğrenmenin yöntemlerine dikkat çekilmiştir.

Uzak Bitig ve Eğitsel Değer

Birey, bildiği oranda kendilik bilincine erişir. Tarihî süreçte bilme eylemi ve ona göre davranma eylemi bireyi kültürel bir varlık hâline getirmiş ve getirmeye devam etmektedir. O, elde ettiği bilgiyle içinde yaşadığı zamana, yere ve kültürel çevreye karşı kendini konumlandırırken, aynı zamanda tüm nitelikleri ile zamanı, yeri ve kültürel çevreyi de anlamlandırmaktadır. Böylelikle, bilginin nitelikleri olan anlam, değer ve geçerliliği de kendi benliğinde kurmaktadır. Bilginin bu nitelikleri ile oluşan felsefi yapısı, bilginin ne olduğunu ne için değerli olduğunu, birey ve toplum için ne anlam ifade ettiğini ve de sınırlarının ne olduğunu açıklamaktadır. Bilgi felsefesinin bu boyutu, birey ve içinde yaşadığı toplum adına yaşam içinde bilginin değerini daha çok ön plana çıkaran bir anlam ifade etmektedir. Öyle ki, bilginin kuram olarak önemi, bilginin edinilme isteği ve bilginin tüm hayat boyunca kullanılacak biçimde hayata aktarılması, birey ve toplum için onun gelişim ve değişimini amaçlı olarak sağlayan eğitim adına hayatidir.

Eğitim ile birlikte bilginin değerini benimseyen, özümseyen birey ve toplum, öğrenme için kendi psikolojik hazırbulunuşluğunu da sağlamıştır. İdealist eğitim felsefesi anlayışındaki bilginin gücü ve değeri öğrenmeyi de doğrudan etkilemekte bununla birlikte öğrenmeye hem kuramsal hem uygulamada yardımcı olmaktadır. Daimici ve esasici eğitim anlayışında, bilginin aktarılmasına karar vermek için o bilgiyi en iyi şekilde özümsemiş, bilen kişi olan öğretici / öğretmen önemlidir. Öğreticinin kalıcı olarak aktarmak istediklerini öğrenmek isteyen öğrenci ise, bu eğitim anlayışında ön plandadır (Demirel ve Kaya, 2012; Sönmez, 2009). Öte yandan idealist insan tipi için amaçlar belirlemiş olan bu eğitim anlayışında, tartışma, tündengelim, soru-cevap gibi öğretim ilkelerini ve yöntemlerini içeren uygulamalar da öğrenmenin istenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi için öğrenen adına seçilmektedir (Erişen, 2017). Böylelikle, bireyin kendilik bilinciyle doğasının akıl ve düşünce ile tanımlanabileceği dile getirilmektedir. Düşüncelerin yanı sıra bireyin sezgilerinin de onun yüksek hedefleri için önemli olduğu ve bu sayede de soru sorarak, tartışarak ve de mantık yönünden bütünden parçaya giderek öğrenme isteği oluşmaktadır. Bu bağlamda, Maytrisimit’in 11. bölümünde geçen *uzak bitig* “yazı sanatı, yazı ya da yazı işareti” kavram işareti çerçevesindeki bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisine ait eğitsel unsurlar, Maitreya Bodhisattva’nın çevresi ile kurduğu iletişimle birlikte idealist eğitim anlayışını gösteren metin örnekleriyle ortaya çıkmış ve eserin bu bölümünü eğitsel açıdan değerli kılmıştır.

Çalışmada, Maitreya Bodhisattva’nın bilgisine şuuruna eriştiği ve sıklıkla kullandığı *uzak bitig* “yazı sanatı, yazı, yazı işareti” kavram işaretinin ilişkili olduğu sözcük ve kavram işaretleri ile birlikte bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisi bakımından ifade ettiği eğitsel unsurlar tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, bu temalara ilişkin bulgular yorumlanacak ve eserin ilgili bölümünden hareketle eğitsel değeri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın problemini,

1. “*uzak bitig*” kavram işareti metin bağlamında sadece bir yazının ya da yazı sanatının adını mı ifade etmektedir?

2. Kavram işaretinin eserin metni bağlamında diğer sözcük ve kavram işaretleri ile birlikte ifade ettiği eğitsel unsurlar nelerdir?
sorular oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada yöntem olarak, nitel araştırma desenine dayalı doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme tekniği, dokümanlarda yer verilen verilerin tespit edilmesini, seçilmesini, anlamlandırılmasını ve sentezlenmesini analitik işlem süreci içinde gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (Bowen, 2009). Maytrisimit'in 11. bölümünde yer alan *uzak bitig* kavram işareti çerçevesinde bölüm metnindeki eğitsel unsurlar, bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisine temasına altında incelenerek ilgili metin örnekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler, temalar çerçevesinde yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmada, Maytrisimit'in 11. bölümünde yer alan bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisi temaları çerçevesinde tespit edilen eğitsel unsurlara ilişkin metin örnekleri Shimin, G., Klimkeit, J. H., ve Laut, P. H. (1988). "Das erscheinen des Bodhisattva" Das 11. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit. *Altorientalische Forschungen*, 15, 315-366" künyeli eserin yazı çevrimli metninden yararlanılarak elde edilmiştir. Ayrıca, metnin Türkiye Türkçesine aktarımı araştırmanın yazarı tarafından yapılmış ve metne ilişkin yeni okumalar ve düzeltmeler de gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında, eserdeki metin örnekleri eserin orijinal metni ve Türkiye Türkçesi metni ile birlikte ele alınarak eğitsel unsurları içeren sınıflandırılmış temalar altında toplanmıştır. Ayrıca, eser ile ilgili yapılan diğer yayınlardaki metin örnekleri de Eski Uygur Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrilerek kavram işareti çerçevesinde eğitsel unsurlar tespit edilmiştir. Daha sonra ilgili temalar altında uzak bitig kavram işaretinin ilişkili olduğu sözcük ve kavram işaretleri cümle ve metin bağlamında temalara uygun biçimde 11. bölümün ilgili yapılarından edinilmiştir. Ardından tespiti yapılan metin örnekleri temaların içeriğine bağlı olarak analiz edilmiş ve ayırt edilmiştir.

BULGULAR

İlgili bölümde toplanan veriler tablolar ile analiz sonuçları yapılarak anlamlı biçimde yorumlanacaktır.

Tablo 1.

Bilgi felsefesine ilişkin kategori ve kodlar

Tema	Kategori	Kod	11. Bölüm / Satır No.
Bilgi Felsefesi	Bilginin Değeri	Kuramsal Bilginin Önemi	15a ₁₋₃₀ 15b ₂ .
		Bilgi Edinmeyi İsteme	14a ₁₃₋₂₅ ; 14b ₁₀₋₁₇ ; 15a ₃₀ ; 15b ₃₋₃₀ .
		Bilginin hayata geçirilmesi / katılımı	16a ₁₋₃₀ ; 16b ₁₋₃₀ .

Kuramsal bilginin önemine ilişkin metin içinde *uzak (yazı), uzak bitig (yazı sanatı), uluglug (yücelik), kutlugda kutlug burkanların nomları, törüleri (kutludan daha kutlu Burkanların kanunları, töreleri)* gibi kuramsal bilgiyi ifade eden kavram işaretleri, metindeki eğitsel unsurlar olarak bölüm içinde yer almaktadır. *uzak bitig* 'in nitelikleri, yazılan eserlerin uzak (yazı, alfabe) olarak değerlendirilmesinin ölçütleri ve bilgi için onların neden değerli oldukları Maitreya Bodhisattva'nın ağzından dile getirilmiştir. İlgili örnekler şöyledir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

*uzak bitig ler a-...-n(i)η anutmuş étmiş yaratmış uzak bitig ler erür .. kim nirvan birle yaraşı **uzak bitig ler** a-...-n(i)η anutmuş étmiş yaratmış uzak bitig ler erür .. kim nirvan birle yaraşı yörüglerin savlarag yarutdumuz tamdurtumuz için uzak sanıya kirmezler .. muñadu adını br(a)hmayu braman inçe tēp tēyür (.) bu munça **türlüg bitigler uzaklar .. uzak sanıya kirmez erserler.. kayu uzak erki kim uzak sanıya kirmez** .. ötrü bodis(a)v(a)t ekinti kegdete altmış artukı dört sanlag br(a)hmi atlag uzak bitip kañıya berip inçe tēp tēyür .. bu bitig uzak erür kop kamag nomlarag ukıtmakka uz oñay erür .. anın bu uzak sanıya kirmez.. ötrü br(a)hmayu purohit uzak tapa körüp inçe tēp tēyür .. bu y(e)me uluglug ol .. uzaklarda okşayur .. inçip amı yértinçüde bu uzak yok erür .. ötrü kök kalıkdan turup ezrua t(e)ñri eligin kavşurup inçe tēp tēyür .. berü eşidin siz br(a)hmayu .. kop kamag uzaklarda kutlugda kutlugı bu uzak erür .. kañ ögüzdeki kum sanıya burkanlar k(e)ntü eligin bitmiş **bu kutlug uzak** erür .. inçip y(e)me ilkide ertmiş burkanların nomları törüleri alku bu **uzakın bitilmiş bolur.. kin keligme burkanların y(e)me nom ağılıgları ... bu uzakın bitilmiş bolur..***

*(Uzak) yazılar a...nın hazırlanmış, meydana getirilmiş (yazılmış) yazılardır. (Onların) Nirvana ile uyumlu sözlerini, anlamlarını aydınlatıp parlattığımız için (onlar) uzak (yazı) sanına girmezler, (yazı olarak) sayılmazlar. Şaşırın Brahmaya Brahman şöyle der: Bu şekildeki **türlü yazma eserler yazılar ... yazı (olarak) sayılmazsa ... hangi yazma sanatı yazı (olarak kutsal) sayılacak?** Sonra, Bodhisattva ikinci kâğıda 64 ünlü Brahmi adlı yazıyı yazıp babasına vererek şöyle der: Bu, yazı işaretidir. (O, bütün kanunları anlamak için uygundur ve kolaydır. Onun için bu yazı sayılır. Sonra, Brahmaya Purohit, yazıya doğru bakıp şöyle der: Bu, yüceliktir. O, (kutsal) yazı sanatına benzidir. Ve şimdi, yeryüzünde bu yazı yoktur. Sonra, gökyüzünde duran **Ezrua Tanrı**, ellerini kavuşturarak şöyle der: Brahmaya, burayı dinleyin! Bütün yazılardan daha kutlu, saadetli bu yazıdır. Ganj Nehri'ndeki kumların sayısı kadar Burkanlar kendi elleriyle (bunu) yazmıştır ve bu **kutlu yazıdır**. Ve de önceki Burkanların kanunlarının, törelerinin hepsi bu yazıyla yazılmıştır. Daha sonra gelecek Burkanların da (dharma hazineleri) bu yazıyla yazılmıştır (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 15a₁-30 15b₂ : 337-338).*

Bilgiyi edinmeyi isteme, *kop kamag bilge bilig boşgunmakka (hikmetli bilgiyi öğrenmeyi isteme); bilig erdem (bilgi, erdem); bitig uzak boşgun- (yazıyı, yazı sanatını öğren-)* gibi kavram işaretleri ile bilginin değerini anlamlandıran bilgiyi öğrenmeyi isteme amacını ifade etmektedir. Brahmaya Brahman'ın bilgiyi edinmek istemeyi *uzak bitig* hocası olmak ile eşdeğerde tutması, o dönem için bilginin değerini de ortaya koyan ve bilgiye sahip olanın veya bilgiyi edinmek isteyen için aynı zamanda o bilgiyi de öğretecek düzeyde olacağına da göstergesi olmuştur. Böylelikle metin örneğindeki, "bilgiyi edinmek isteyen, yine o bilgiyi aktaran / aktaracak; öğreten / öğretecek kişi olarak da bireyler arasında değerli olacaktır bakış açısı" dikkat çekicidir. İlgili örnekler şöyledir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

*ötrü bir ogurda br(a)hmayu braman ayagka tegimlig bodis(a)v(a)tag **bitig** uzık boşgunu uguça bolmışın ukup bodis(a)v(a)tka inçe tēp tēyür .. **kop kamag bilge bilig boşgunmakka uzak bitig** bahşı osuglug erür .. tētrüm teriñ yörüglerig uzak mañıya bilgelı bolur .. **bilgelern(i)ñ bilge biligleri bitig** uzak ogrınta yitmez .. yokadmaz .. kayu kişiye **bilig erdem** k(e)rgek erser .. ol kişi **bitig uzak boşgunmuş** k(e)rgek ..*

*Sonra, bu bir fırsat (bulup) Brahmaya Brahman, Saygıdeğer Bodhisattva'nın yazı öğrenerek soyluca davranmasını fark edip Bodhisattva'ya şöyle der: **Bütün hikmetleri öğrenmek (istemek) yazı sanatı, yazı ustası, hocası (olmak)** gibidir. Tam ve derin anlamları, yazı dayanağınca bilmektir. **Bilgelerin hikmetleri yazı sayesinde yitmez, yok olmaz.** Hangi kişiye bilgi, erdem gerekirse, o kişi(nin) yazıyı öğrenmesi gerekir (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 14a₁₃₋₂₅ : 336).*

Bilgiyi edinmeyi isteme, eser metninde zihinsel düşünce sürecinin Brahmaya Purohita'nın yaptığı iç konuşmalar kullanılarak da metinde yansıtılmıştır. İç konuşma, *inçe tēp sakın- (şöyle düşün)* kavram işareti ile ifade edilmiştir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

*külçire yüzün ayagka tegimlig bodis(a)v(a)t kañı br(a)hmayu purohitga inçe tēp tēyür .. **kayu kayu bitig uzak boşgunalı sakınur sen azu puşkarasari atlag uzakag mu boşgunalı azu urukit ... azu kantari .. azu karostı .. azu yhin uzık azu br(a)hi atlag uzak bitig ig mü boşgunalı sakınur siz ..***

bitig uzak y(e)me kaç türlü bolur .. bodis(a)v(a)t savın eşidip br(a)hmayu purohit muhadıp adınip inçe tēp sakınur .. muhadınçig adınçig ne savlar eşidür m(e)n (.) tümenlig yıllarda berü şasatar bilge bilig boşgunmiş êkintisiz bahşı m(e)n erür m(e)n .. alku yêrtinçüde bahşılar ayagın çiltagin altaçı m(e)n erür m(e)n .. bu muntag türlüğ uzaklar bitigler atın eşidmişim arıtı yok erdi .. kanta takı bilgey m(e)n .. amtı savlarag bodis(a)v(a)tka ok ayutayın (.)

Güler yüzüyle Saygıdeğer Bodhisattva, babası Brahmaya Purohita'ya şöyle der: **Hangi yazıyı (yazı sanatını) öğrenmeyi düşünüyorsun? Ve yine Puşkarasğari adlı yazı sanatını mı öğrenmek istiyorsun, yoksa Urukıt? ... yoksa Kontari? ... yoksa Karaştı? Yoksa Yaxın? Harf? yoksa Brahmi adlı yazıyı mı öğrenmeyi düşünüyorsun? Ve (size göre) kaç türlüdür? Brahmaya Purohit, Bodhisattva'nın sözlerini işitip şaşırarak şöyle düşünür: Şaşırtıcı sözler işitiyorum. On binlerce yıldan beri Şastar Hikmeti'ni öğrenmiş, (bir) ikincisi bulunmayan hoca/üstadım. Bütün yer yüzündeki üstatların saygısını, itibarını kazanan benim. Bu kadar çeşitli yazıların adını asla işitmemiştim. Ben, (onları) nereden bileceğim? Şimdi (bu) sözleri Bodhisattva'ya tam olarak söyleyeyim** (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 14a₂₅ 14b₁₇: 337).

15. yaprağın devamı olan bölümde ise, bilgi, karşılıklı soru cevaplar ile edinilmek istenmektedir. Bilgiyi edinmeyi istemenin farklı tekniklerini ifade eden bu metin örneğinde daha sonraki bölümlerde zihinsel süreçlerin kullanılarak bilgiye ulaşmanın soru-cevap şeklinde konuşmalarla mümkün olacağı görülmüştür. Örnekler şöyledir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

kin keligme burkanların y(e)me nom ağılıgları ... bu uzakın bitilmiş bolur .. ötrü br(a)hmayu purohit inçe tēp tēyür .. antag erser .. bu uzaknıy atı-ı negü erür .. ötrü türlüğ tümenlig kök kalıkda turmuş t(e)ñriler .. inçe tēp tēyürler .. br(a)hma tēser tükkel bilge burkanların atı-ı bolur .. br(a)hma tēser öriğ amıl nirvannıy atı bolur .. takı y(e)me br(a)hma atlag edgü kılınç kıl(m)a kka iyat bolur (.) yene y(e)me ezrua t(e)ñri bu uzakka özi tanuk boltı .. anı üçün bu-u uzak atı br(a)hmi tēp tētir .. anı eşidip br(a)hmayu purohit muhadu adın-u inçe tēp tēyür .. muntada öñre bu uzak kanta eriti .. ötrü ezrua t(e)ñri inçe tēp tēyür .. neçetegi burkan şazanı tursar ançakatagı yêrtinçüde bu uzak turur .. kayu ödün burkan şazanı alkınar bu uzak y(e)me yêtlinür .. ötrü br(a)hmayu purohit bodis(a)v(a)t tapa körüp inçe tēp tēyür .. begim teñrim s(e)n bu uzakag kintede boşgunıy (.) ötrü bodis(a)v(a)t inçe tēp tēyür .. eşidip kañım beg ratnaşiki dipankar kşmankar prabankar vipaşi şakimunida ulatı türlüğ tümenlig burkanlar bu br(a)hmi uzakın ...

Daha sonra gelecek Burkanların da (dharma hazineleri) bu yazıyla yazılmıştır. Brahmaya Purohit şöyle der: **Öyleyse bu yazının adı nedir? Sonra, gök yüzündeki sayısız, on binlerce Tanrılar** şöyle der: **Brahma dersen, hikmetli Burkanlar'ın adı olur. Brahma dersen, sakın, sükûnetli Nirvana'nın adı olur. Ve yine, Brahma adlı iyi davranışları yapmak için teşvik edici olur. Yine, Ezrua Tanrı, bu yazıya kendi tanık oldu. Onun için bu yazının adı Brahmi'dir. Onu duyup Brahmaya Purohit şaşırarak şöyle der: Bundan önce bu yazı neredeydi? Sonra, Ezrua Tanrı şöyle der: Burkan dini (Şazanı) ne kadar yaşarsa, varlığını devam ettirirse, o zamana kadar bu yer yüzünde (bu) yazı kalır. Ne zaman Burkan Dini yok olur, ortadan kalkarsa, bu yazı da (o zaman) yok olur, ortadan kalkar. Sonra, Brahmaya Purohit, Bodhisattva'ya dönerek şöyle der: Beyim! Tanrım! Sen, bu yazıyı kimden öğrendin? Sonra, Bodhisattva, şöyle der: İşitin! Babam! Bey, Hükümdar Ratnaşiki, Dipankar, Kşmanlar, Prabnalar, Wipaşi, Şakyamni ve sayısız on binlerce Burkan bu Brahmi yazı ile ...** (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 15a₃₀ 15b₃₋₃₀ : 338-339).

Bilginin hayata geçirilmesi, nomla- (öğret-); bitiyü öğret- (yazıp öğren-); boşgur- (öğret-) adnaguka teg- (başkalarına öğret-); boşgun- (öğren-) gibi kavram işaretleri ile ifade edilmiştir. Brahmaya Purohit, Maitreya Bodhisattva'dan sahip olduğu eşsiz ve engin bilgiyi öğrencilerine öğretmesini ister ve o öğrencilerin de o bilgiyi diğerlerine aktaracağını vurgular. İlgili örnekte, bilginin hayata geçirilmesinin tüm bireylerin hayatını etkileyecek bir kültürel aktarım olmasının yanı sıra, onun hayat boyu öğrenmeyi sağlayacak yeni düşünme sistemini de diğer bireylere kazandıracığı vurgulanmıştır. Ayrıca, ikinci metin örneğinde, Maitreya Bodhisattva'nın "Hoca" olduğu için adının ve sanının yayıldığı ifade edilirken, artık bu sayede bütün insanların onun çevresinde haşmetle ve saygıyla döndüğünden bahsedilir. Öte yandan, bilginin birey için var oluş kaynağı olmasıyla birlikte onun saygınlığını artırdığı ve onu değerli kıldığı dile getirilir. Örnekler şöyledir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

... dılar ta-... .. uzakın ok sansız tümen tınlağlarka nomladular .. olardin bu uzakag bitiyü öğrentim (.) anı eşidip br(a)hmayu purohit ulug agar ayamakın ornunda yokaru tutup sekiz tümen dört meñ tıtsıların alkunı yığıp tērip ayasın kavşurup ayagka tegimlig maitri bodis(a)v(a)tka inçe tēp tēyür .. bahşılarnıy bahşısı ata kañlarınıy ata kañı tegimlig s(e)n (.) yêrtinçüdeki kamağ uzık bilir bahşılarka bahşı bolgalı sini birle teñesi uzak bilir kişi yok (.) anın amtı sekiz tümen dört meñ tıtsılarınıy saña orunçak tutuzur m(e)n (.) bularka uzak boşgurgul .. kim ol tıtagın adnaguka tegünler .. anta ötrü

ayagka tegimlig maitri-i bodis(a)v(a)t bahşılarnıñ bahşısı bolup sekiz tümen tört mēñ tıtsılarka yañı b(e)lgürmiş br(a)hmi uzakta ulatı **biliglerig öğretir** (.) takı y(e)me asankı k(a)lp ödte berü **öğretinmiş** san sakış urmak tamga ugrın bilmek danurvit ulatı erdemler **kentü öğrenür boşgunur** .. takı y(e)me yultuz körüm bilmek ırk saçmak vyakirt ç(a)ntoviçiti ulatı şasatarlarag br(a)hmayu agraşivida ulatı ...-lüg bramanlar bilgeleriñe

... dılar ta... yazıyı bizzat sayısız on binlerce canlıya **öğrettiler**. Onlardan bu yazıyı yazıp **öğrendim**. Onu işitip Brahmayu Purohit, büyük saygıyla yerinden yukarı kalkarak 84.000 öğrencinin tamamını bir araya getirerek, ellerinin avuçlarını birleştirip Saygıdeğer Bodhisattva'ya şöyle der: Hocaların hocası, Ata babaların atası olmaya lâyıksın. Yer yüzündeki bütün alfabeleri, yazıları bilen; hocalara hoca olacak, seninle denk (olan) ve yazıyı bilen kişi yok! Onun için, şimdi 84.000 öğrenciyi sana emanet ediyorum. Bunlara “yazı”(yı) **öğret!** (**Onlar**) o sebeple (**onu**) başkalarına ulaştırsınlar (**öğretsınler**). Ondan sonra, Saygıdeğer Bodhisattva, “Hocaların hocası” olup 84.000 öğrenciyi yeni ortaya çıkış “Brahmi yazı sanatını ve yazı”yı ve (onun) **bilgilerini öğretir**. Ve yine sayısız zamandan beri, **öğretilmiş** sayıları düzenlemek, damga ve zamanını bilmek, Davnurmit? Ve erdemleri de **kendi öğrenir**. Ve yine, müneccim olmak, fal bakmak Wyakrit, Çantawiçiti ve Şasatarlık'ı Brahmayu Agraşivida ve ... Lük Brahmanlar(in) bilgilerine... (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 16a₁₋₃₀: 339).

Orijinal metin-Türkiye Türkçesi

arag ot- -üklerig ... kiñürü ayu bërür ... ol tıltagın sekiz y(è)girmi kolti sanı evdin barktan ünmiş dıntarlar bilge bramanlar .. alku bodis(a)v(a)tag bahşı taplayurlar .. kop kamag **uzanmak al altag bilmiş için** ...-guçı-ı yalnuş bahşı bolur .. ezrua t(e)ñride ulatı t(e)ñriler bilgeleriniñ br(a)hmayu purohitada ulatı yal(a)ñuk bilgeleriniñ bahşısı bolur .. **atı küsi bilge bilgisi asılır kop kamag yal(a)ñuklar anıñ tegre tegzinürler** ..

Temiz ot... -üklerig ... tamamını söyleyiverir. O sebeple 18 kolti sayısınca evden barktan çıkmış dındarlar Bilge Brahmanlar(in) tamamı Bodhisattva'yı “Hoca” olarak isterler. Bütün **ustalıkları ve incelikleri bildiği için** ... guçı? Yalnızca hoca olur. Ezrua Tanrı(nın), Tanrılar Bilgeleri'nin, Brahmayu Purohit'in ve İnsanların Bilgelerinin hocası olur. **Adı, sanı, bilgisi, hikmeti artar, çoğalır. Ve bütün insanlar onun çevresinde dolaşp dururlar** (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 16b₁₋₁₃ : 340).

Tablo 2.

Öğrenme psikolojisine ilişkin kategori ve kodlar

Tema	Kategori	Kod	11. Bölüm / Satır. No
Öğrenme Psikolojisi	Öğrenme Kavramları	Kuramı Rol Model Öğrenme	Alarak 16a ₄₋₁₄ ; 16b ₂₋₃₀ .
	Öğretim Kavramları	İlkeleri Sorgulayıcı Öğrenme	(Sokratik) 14a ₂₅ 14b ₂₉ ; 15a ₁₋₃₀ ; 15b ₁₋₃₀ .

Sokratik (Sorgulayıcı) Öğrenme, metinde soru cevap şeklinde ifade edilirken *boşgungalı sakın-* (düşün-); *kaç türlü bol-* (kaç türlü ol-); ve *kanta bil-* (nereden bil-) gibi soru cümleleri ile karşılaşmıştır. Ayrıca, *kanta bilgey men?* “Ben, (onları) nerden bileceğim?” sorusuyla iç konuşma tekniğini kullanılarak sorgulamanın kahramanların zihninde yer alan biçimi de ifade edilmiştir. Öğrenme biçiminin sadece bir teknikten değil, zihinde düşünme süreçleri ve sorgulama süreçleri ile elde edilebileceğinin de vurgulandığı görülmektedir. Geçmiş öğrenme deneyimleri sorgulanırken yeni öğrenme deneyimleri için neler yapılabileceği dile getirilmiştir. Örnekler şöyledir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

külçire yüzün ayagka tegimlig bodis(a)v(a)t kañı br(a)hmayu purohitga inçe tēp tēyür .. **kayu kayu bitig uzak boşgungalı sakınur sen azu puşkarasari atlag uzakag mu boşgungalı azu urukit ... azu kantari .. azu karoştı .. azu yhin uzık azu br(a)hi atlag uzak bitig ig mü boşgungalı sakınur siz .. bitig uzak y(e)me kaç türlüğ bolur .. bodis(a)v(a)t savın eşidip br(a)hmayu purohit muñadıp adınıp inçe tēp sakınur .. muñadınçig adınçig ne savlar eşidür m(e)n (.) tümenlig yıllarda berü şasatar bilge bilig boşgunmuş ekintisiz bahşı m(e)n erür m(e)n .. alku yértinçüde bahşılar ayagın çıltagın altaçı m(e)n erür m(e)n .. bu muntag türlüğ uzaklar bitigler atın eşidmişim arıtı yok erdi .. **kanta takı bilgey m(e)n** .. amtu savlarag bodis(a)v(a)tka ok ayıtayın (.) anta ötrü br(a)hmayu purohit**

bodis(a)v(a)tka inçe tēp tēyūr .. m(e)n erser bir karoṣṭi atlag uzakag alku ṣasatarlar boṣgunup adnaguka boṣgurur m(e)n (.) **sen begiçügüm kaç türlüg bitig uzaklar bilir s(e)n..** ötrü maitri bodis(a)v(a)t kenç kiçig erken torluğ ēliğin altunluğ kegede tutup bir uzak bitimište yüz uzak bitimiş bolur .. bir ök k(a)l(a)m kodı çizmište mēñ uzaklar çizigin çizar ..

Güler yüzüyle Saygıdeğer Bodhisattva, babası Brahma'yı Purohita'ya şöyle der: **Hangi yazıyı (yazı sanatını) öğrenmeyi düşünüyorsun? Ve yine Puṣkaraṣkari adlı yazı sanatını mı öğrenmek istiyorsun, yoksa Urukıt? ... yoksa Kontari? ... yoksa Karaṣṭi? Yoksa Yaxin? Harf? yoksa Brahma adlı yazıyı mı öğrenmeyi düşünüyorsun? Ve (size göre) kaç türlüdür? Brahma'yı Purohit, Bodhisattva'nın sözlerini işitip ṣaṣıarak şöyle düşünür: Ṣaṣırtıcı sözler işitiyorum. On binlerce yıldan beri Ṣastar Hikmeti'ni öğrenmiş, (bir) ikincisi bulunmayan hoca/üstadam. Bütün yer yüzündeki üstatların saygısını, itibarını kazanan benim. Bu kadar çeşitli yazıların adını asla işitmemiştim. Ben, (onları) nereden bileceğim? Şimdi (bu) sözleri Bodhisattva'ya tam olarak söyleyeyim. (Daha sonra, Brahma'yı Purohit Bodhisattva'ya şöyle der: Ben ise, bir Karaṣṭi adlı uzağı (ve) tüm Ṣastarları öğrenip diğerlerini (de) öğrenirim. **Sen, Beyciğim! Küçüğüm! Kaç türlü yazı bilirsin?** Sonra, Maitreya Bodhisattva, genç yaşta küçükken ağıllı elleriyle altın renkli kâğıdı tutup bir yazıyı bitirdiğinde yüz yazı bitirmiş olur, bitirmiştir. Eğer, (bir) kalemi tutarak (bir) çizgi çizerse, bin yazının çizgisini çizmiş olur (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 14a₂₅ 14b₂₉ : 337).**

İlgili metin örneğinde, *uzak bitig*'in adının ne olduğu, daha önce nerede bulunduğu ve Maitreya Bodhisattva'nın bunu kimden öğrendiğini içeren sorular ve bunların cevapları yer almaktadır. *uzak bitig*'in değerli, kutsal bir "yazı sanatı ve yazıyı" nitelediği bu bölümde açıklanmıştır. Ayrıca, Brahma'yı Brahman'ın Maitreya Bodhisattva'ya daha önce "Beyciğim! Küçüğüm!" şeklindeki hafif küçümseyici seslenmelerinin artık, Beyim! Tanrım! Biçimine bürünmesi hem Brahma'yı Brahman'ın hem de Maitreya Bodhisattva'nın zihinsel olarak erginlenme aşamasını da ifade etmektedir. Böylelikle sorgulayıcı öğrenmeyle bireyin düşünce yönünden olgunlaştığı, aydınlandığı vurgulanmıştır:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

kin keligme burkanların y(e)me nom ağıllıkları ... bu uzakın bitilmiş bolur .. ötrü br(a)hmayu purohit inçe tēp tēyūr .. **antag erser .. bu uzakın atı-ı negü erür ..** ötrü tüklüg tümenlig kök kalıkda turmuş t(e)ṣṣirler .. inçe tēp tēyürler .. br(a)hma tēser tükel bilge burkanların atı-ı bolur .. br(a)hma tēser örüg amil nirvannın atı bolur .. takı y(e)me br(a)hma atlag edgü kılınç kıl(m)a(k)ka iyat bolur (.) yene y(e)me ezrua t(e)ṣṣiri bu uzakka özi tanuk boltı .. anı üçün bu-u uzak atı br(a)hmi tēp tētir .. anı eşidip br(a)hmayu purohit muṣadu adını-u inçe tēp tēyūr .. **muntada öyre bu uzak kanta eriti** .. ötrü ezrua t(e)ṣṣiri inçe tēp tēyūr .. neçetegi burkan ṣazanı tursar ançakatagı yertinçüde bu uzak turur .. kayu ödün burkan ṣazanı alkinsar bu uzak y(e)me yetlinür .. ötrü br(a)hmayu purohit bodis(a)v(a)t tapa körüp inçe tēp tēyūr .. **begim teṣṣirim s(e)n bu uzakag kimtede boṣguntuy** (.) ötrü bodis(a)v(a)t inçe tēp tēyūr .. eşidip kaṣım beg ratnaṣiki dipankar kṣmankar prabankar vipaṣi ṣakimunida ulatı tüklüg tümenlig burkanlar bu br(a)hmi uzakın ...

Daha sonra gelecek Burkanların da (dharma hazineleri) bu yazıyla yazılmıştır. Brahma'yı Purohit şöyle der: **Öyleyse bu yazının adı nedir?** Sonra, gök yüzündeki sayısız, on binlerce Tanrılar şöyle der: Brahma dersen, hikmetli Burkanlar'ın adı olur. Brahma dersen, sakın, sükûnetli Nirvana'nın adı olur. Ve yine, Brahma adlı iyi davranışları yapmak için teşvik edici olur. Yine, Ezrua Tanrı, bu yazıya kendi tanık oldu. Onun için bu yazının adı Brahma'dır. Onu duyup Brahma'yı Purohit ṣaṣıarak şöyle der: **Bundan önce bu yazı neredeydi?** Sonra, Ezrua Tanrı şöyle der: Burkan dini (Ṣazanı) ne kadar yaşarsa, varlığını devam ettirirse, o zamana kadar bu yer yüzünde (bu) yazı kalır. Ne zaman Burkan Dini yok olur, ortadan kalkarsa, bu yazı da (o zaman) yok olur, ortadan kalkar. Sonra, Brahma'yı Purohit, Bodhisattva'ya dönerek şöyle der: **Beyim! Tanrım! Sen, bu yazıyı kimden öğrendin?** Sonra, Bodhisattva, şöyle der: **İşitin! Babam! Bey, Hükümdar Ratnaṣiki, Dipankar, Kṣmanlar, Prabnalar, Wipaṣi, Ṣakyamni ve sayısız on binlerce Burkan bu Brahma yazı ile ...** (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 15a₃₀ 15b₃₋₃₀ : 338-339).

Rol model olarak öğrenme, metinde modelin nitelikleri, modelin model alınma nedenleri ve model alan kişilerin nitelikleri ile birlikte ifade edilmiştir. Buna göre, Maitreya Bodhisattva model alınan kişi olarak, Brahma'yı Purohit tarafından nitelikleri belirtilen ve Ezrua Tanrı ile birlikte diğer bilgelerin de onu model olarak öğrenmeyi gerçekleştirdikleri karakterdir. Bu türden öğrenmede, bireyin yeni bir düşünce süreciyle birlikte model aldığı bireyden edindiği yeni bilgi ve erdemle yeni bir düşünce kimliği edineceği dile getirilmiştir. Örnekte şöyle ifade edilmiştir:

Orijinal Metin-Türkiye Türkçesi

... dılar ta-... .. uzakın ok sansız tümen tınlaglarla **nomladılar** .. olardin bu uzakag **bitiyü öğrentim** (.) anı eşidip br(a)hmayu purohit ulug agar ayamakın ornunda yokaru tutup sekiz tümen tört mēñ tıtsıların alkını yığıp tērip ayasın kavṣurup ayagka tegimlig maitri bodis(a)v(a)tka inçe tēp tēyūr .. bahşılarnın bahşısı ata kaṣlarının ata kaṣı tegimlig s(e)n (.) yertinçüdeki kamag uzık bilir bahşılarka

*bahşı bolgalı sini birle tehesi uzak bilir kişi yok (.) anın amtı sekiz tümen tört mēñ tıslarag sana orunçak tutuzur m(e)n (.) bularka uzak **boşgurgul** .. kim ol tiltagin **adnaguka tegzünler** .. anta ötrü ayagka tegimlig maitri-i bodis(a)v(a)t bahşılarnıñ bahşısı bolup sekiz tümen tört mēñ tıslarka yañı b(e)lgürmiş br(a)hmi uzakta ulatı **biliglerig öğretir** (.) takı y(e)me asankı k(a)lp öde berü **öğretinmiş** san sakış urmak tamga ugrın bilmek danurvit ulatı erdemler **kentü öğrenür boşgunur** .. takı y(e)me yultuz körüm bilmek ırk saçmak vyakirt ç(a)ntoviçiti ulatı şasatarlarag br(a)hmayu agraşivida ulatı ...-lüg bramanlar bilgelerine*

*... dılar ta... yazıyı bizzat sayısız on binlerce canlıya **öğrettiler**. Onlardan bu yazıyı yazıp **öğrendim**. Onu işitip Brahmayu Purohit, büyük saygıyla yerinden yukarı kalkarak 84.000 öğrencinin tamamını bir araya getirerek, ellerinin avuçlarını birleştirip Saygıdeğer Bodhisattva'ya şöyle der: Hocaların hocası, Ata babaların atası olmaya lâyıksın. Yer yüzündeki bütün alfabeleri, yazıları bilen; hocalara hoca olacak, seninle denk (olan) ve yazıyı bilen kişi yok! Onun için, şimdi 84.000 öğrenciyi sana emanet ediyorum. Bunlara “yazı”(yı) **öğret!** (Onlar) o sebeple (onu) **başkalarına ulaştırırsınlar (öğretsinler)**. Ondan sonra, Saygıdeğer Bodhisattva, “Hocaların hocası” olup 84.000 öğrenciyi yeni ortaya çıkmış “Brahmi yazı sanatını ve yazı”yı ve (onun) **bilgilerini öğretir**. (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 16a₁₋₂₃: 339).*

arag ot- -üklerig ... kiñürü ayu bérür ... ol tiltagin sekiz y(è)girmi kolti sanı evdin barktan ünmiş dıntarlar bilge bramanlar .. alku bodis(a)v(a)tag bahşı taplayurlar .. kop kamag uzanmak al altağ bilmiş üçün ...-guçı-ı yalunuz bahşı bolur .. ezrua t(e)ñride ulatı t(e)ñriler bilgeleriniñ br(a)hmayu purohitada ulatı yal(a)ñuk bilgeleriniñ bahşısı bolur .. atı küsi bilge bilgisi asılur kop kamag yal(a)ñuklar anıñ tegre tegzinürler ... y(e)me bir ogurda şankı ç(a)kr(a)v(a)rt élig han k(e)ntü kutadmış kuvragı birle br(a)hmayu purohitig körgeli y(a)rılıkar .. éliglern(i)ñ hanlarnıñ antağ törüleri bolur .. birer ödün ağı barım altın kümüş ağı(lı)ğta yıgarlar .. birer ödün künçuy katun birle amranmak yertinçü meñisin meñileyürler .. bir ödün buyan edgü kılınç kılurlar .. kut buyan kazgangu-u öde bilge kişiler otguratu edgülig yal(a)ñuklarka agar ayamakın yakın barırlar .. ayıtlar isteyürler ... negü kılars edgü bolur .. ne kılars ayag bolur .. ne yanlag edgü törüler üstelür (.) anın ol orunka -ka yakın barırlar (.) br(a)hmayu purohit ...

Temiz ot... -üklerig ... tamamını söyleyiverir. O sebeple 18 kolti sayısınca evden barktan çıkmış dındarlar Bilge Brahmanlar(in) tamamı Bodhisattva'yı “Hoca” olarak isterler. Bütün ustalıkları ve incelikleri bildiği için ... guçı? Yalnızca hoca olur. Ezrua Tanrı(nın), Tanrılar Bilgeleri'nin, Brahmayu Purohit'in ve İnsanların Bilgelerinin hocası olur. Adı, sanı, bilgisi, hikmeti artar, çoğalır. Ve bütün insanlar onun çevresinde dolaşp dururlar (Geng, Klimkeit ve Laut, 1988, 16b₁₋₁₃ : 340).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Maytrısimit'in 11. bölümünde, *uzak bitig* “yazı sanatı, yazı ya da yazı işareti” kavram işareti çerçevesinde bilgi felsefesi ve öğrenme psikolojisine ait eğitsel unsurlar tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, 11. bölüm metninde bilginin değerine ait kuramsal bilgi, bilgiyi edinme isteği ve bilgiyi hayata geçirme başlıkları altında bölümdeki ilgili örnekler yorumlanmış ve anlamlandırılmıştır. Bulgulardaki ifadesiyle, bilgiyle bireyin varoluşunu ve kendilik bilincini sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bilginin gücünü eline bulduran ve bilgiye sahip olan bireyin adının, sanının yaygınlaşacağı, saygınlığının artacağı ve çevresinde hürmetle karşılanacağı Maitreya Bodhisattva'nın kişiliğinde dile getirilmiştir. Bu bağlamda *uzak bitig* kavram işaretinin sadece kuramsal bilgiye sahip olmanın değerini değil, bilgiyi edinmek istemenin ve onu hayata geçirerek, bilginin tüm yaşam boyunca iyilik, doğruluk ve erdem için kullanılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, bilgiyi öğrenmek istemek ise, hoca / üstat olmak ile eşdeğerde tutulmuş ve idealist felsefe doğrultusunda bu yüce amaca erişmek istemek hoca olmak için bir ölçüt olarak görülmüştür. Maitreya Bodhisattva'nın daha küçük yaşlarındayken bu bilgiye ve hikmete sahip olması, başta Brahmayu Purohita ve çevresindeki insan ve tanrıları şaşkınlığa düşürmüş böylelikle de Maitreya Bodhisattva onların gözünde saygınlık kazanmıştır. Öte yandan, metin örneğinin Türk kültüründe de binlerce yıllık deneyimin ürünü olarak kullanılan “Akıl, yaşta değil baştadır.” atasözünü karşılayan bir metin örneği olması da dikkat çekicidir. Öyle ki, kültür farkı olmaksızın akıl ve bilginin değerine yönelik milletlerin ve toplumların bakış açısının ortak kültürel kodlarda yazılı edebî metinlerde birleştiği de açıktır.

Eser metninde bilginin değerine ilişkin başlıklar altında onları ifade eden *uzak bitig* kavram işareti dışındaki kavram işaretleri de dikkat çekicidir. Çünkü, Toharcadan Eski Uygur Türkçesine

uyarlama çeviri yoluyla aktarılan eserde, bilgi felsefesine ilişkin terim, kavram ve kavram işaretleri, Toharcadan ödünçlenmek yerine Eski Uygur Türkçesinde kavram olarak işaretlenmiş ya da sözcük olarak ifade edilmiştir. Özellikle, *bitiyü öğret-* (*yazıp öğren-*); *boşgur-* (*öğret-*) *adanguka teg-* (*başkalarına öğret-*); *boşgun-* (*öğren-*) kavram işaretleri bilginin hayata geçirilmesi ve sonsuzlaştırılmasını ifade etmesi bakımından önemlidir. 8.yy’da Türkçenin gücünü ve kültürel düzeyde ulaştığı kavram alanı genişliğini ifade etmesi bakımından bu türden kavram işaretleri Türk dili ve edebiyatı, Eski Türkçe ve Eski Uygur Türkçesi için çok değerlidir.

Eser metninde, öğrenme psikolojisi teması altında öğrenme kuramlarını ve öğretim ilke ve yöntemlerini ifade eden sorgulayıcı (Sokratik) öğrenme ve model üzerinden öğrenme kodlarını içeren bulgular tespit edilmiştir. Elde edilen bulgularda, Maitreya Bodhisattva’nın bilgi düzeyinin nasıl, ne şekilde ve ne zaman oluştuğu ve bilgiyi neden öğrenme ihtiyacı hissettiğine ilişkin soruların Brahmayu Purohita ile karşılıklı olarak tartışılıp cevaplandırılması, Sokratik öğrenme yönteminin metinde etkili kullanıldığının göstergesi olmuştur. Orta Çağ’ın nitelikleri düşünüldüğünde, öğrenme yöntemi olarak son derece etkili bir yöntemin kullanıldığı ve zihinsel düşünme süreçlerinin öğrenmede etkin olarak kullanıldığını açıktır. Diğer yandan, idealist felsefe yaklaşımını esas alan eğitim düşüncesi bağlamında, Maitreya Bodhisattva’nın “Hoca” olarak kabul edilip öğrencilere ve diğer insanlara bilgisini öğretmesinin istenmesi, bu eğitim felsefesi yaklaşımındaki rehber ve rol model olarak öğrenme düşüncesini karşılamaktadır. Ayrıca, model olarak Maitreya Bodhisattva’nın seçilme nedeni, onun nitelikleri ve de model alan insanların nitelikleri ifade edilmiştir. Bu bakımdan, modern anlamda rol model olarak öğrenme süreçlerini ifade eden ve tüm yaşam boyu öğrenmeyi de amaçlayan bu öğrenme süreci, eserin sadece klasik anlamda idealist felsefe yaklaşımın ilkelerini yansıtmadığı, onun çağının ötesinde bir eğitim anlayışını yansıttığını göstermektedir.

Çalışma, tüm bu yönleriyle Maytrisimit’in sadece Eski Uygur Türkçesi Dönemi’nde Budist çevreye ait dinî bir eser olmadığını, aynı zamanda onun eğitsel öğeler barındıran ve yazıldığı, (uyarlama çevirisi yapıldığı) çağın ötesinde öğrenme psikolojisi ve bilgi felsefesinin önemini ifade eden bir eser olduğunu ortaya koymuştur. Bu bakımdan Türklük Bilimi alanında, çalışmanın eser üzerinde yapılacak yeni çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Çalışmada elde edilen bulgular ışığında Eski Uygur Türkçesi döneminde eğitsel unsurlar içeren diğer eserlerin araştırılması ve bu eserlerdeki eğitsel unsurların Türkçe eğitimi ne anlam ifade edeceğini değerlendiren çalışmalar yapılmalıdır. Türkçenin bilim, felsefe ve gelişmiş dil özelliği gösteren dil öğelerini söz varlığında taşıdığına dair kanıtlar Türkçenin diğer dönemlerindeki eserler ile karşılaştırılarak yeniden ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alyılmaz, C. (2011). (Kök)türk harfli yazıtlar. *Türk Yurdu*, 31(287), 25-31.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Demirel, Ö., & Kaya, Z., (2012). *Eğitim bilimine giriş*. (7.Baskı, ss. 1-22). İstanbul: PegemA.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erişen, Y. (2017). Eğitimin felsefî temelleri. Karip, E. (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (8. Baskı, ss. 83-104). Ankara: PegemA.
- Gabain, v. A. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. (Akalin, M. Çev.), Ankara: TDK Yayınları.
- Geng, S. Klimkeit, J. H., & Laut, P. H. (1988). “Das erscheinen des Bodhisattva” Das 11. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit. *Altorientalische Forschungen*, 15, 315-366.
- Sönmez, V. (2009). *Eğitim bilimine giriş*. (6.Baskı), İstanbul: Anı Yayınları.
- Şehitoğlu, M. (2020). *Eski Uygurca Maytrisimit adlı eserin oyun / dram sanatı ve eğitsel öğeler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Tekin, Ő. (1976). *Uygurca metinler II, Maytrisimit, burkancuların mehdisi Maitreya ile buluşma iptidai bir dram*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Wilkens, J. (2021). *Eski Uygurcanın el sözlüğü, Eski Uygurca-Almanca-Türkçe*. Göttingen: Universität verlag.
- Yunusoğlu, K. M. (2012). *Uygurca-Çince İdikut sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.